

The place of dictionaries in the modern education system

Fotima AKHRAROVA¹

National University of Uzbekistan

ARTICLE INFO

Article history:

Received July 2021
Received in revised form
20 July 2021
Accepted 15 August 2021
Available online
15 September 2021

Keywords:

vocabulary,
listening,
speaking,
reading,
writing,
pedagogical technologies,
interactive,
intellectual,
foreign language.

ABSTRACT

In the system of innovative education, a period of study is required using new methodological methods, increasing the student's interest in science. The essence of the article is that the teacher's innovative activity demonstrates the potential of creative research, forms of education, creating a dictionary, terms and methods of pedagogical technologies for finding and improving the content of etymological words in a foreign language, as well as innovations.

2181-1415/© 2021 in Science LLC.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Замонавий таълим тизимида луғатларнинг ўрни

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:

луғат,
тинглаб тушуниш,
гапириш,
ўқишиш,
ёзиш,
педагогик технология,
интерфаол,
интеллектуал,
чет тил.

Инновацион таълим тизимида янгидан янги методик усуллардан фойдаланиб дарс олиб бориш, ўқувчини фанга бўлган қизиқишини ошириш давр талаби. Мақоланинг моҳияти педагогнинг инновацион фаолияти ижодий изланишлари, таълим шакли, чет тилдаги сўзларнинг этимологик сўзларини излаш ва мазмунини такомиллаштириш йўлидаги илфор ғояларни яратишда педагогик технологиялар терминлари ва методлари луғатини яратиш, янгиликлар кашф этиш салоҳиятини намоён қиласди.

¹ PhD, senior lecturer, National University of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan.
Email: fatiman.b83@mail.ru.

Место словарей в современной системе образования

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

словарь,
понятие при восприятии,
речь,
чтение,
писать,
педагогическая
технология,
интерактивный,
интеллектуальный,
иностранный язык.

В системе инновационного образования требуется период обучения с использованием новых методических методов, повышения интереса ученика к науке. Суть статьи заключается в том, что инновационная деятельность педагога демонстрирует потенциал творческих изысканий, формы образования, создания словаря, терминов и методов педагогических технологий для поиска и совершенствования содержания этимологических слов на иностранном языке, а также нововведения.

Охирги йилларда Ўзбекистонда кўпгина луғатлар нашр қилинди. Масалан: “Ўзбек тилининг ўқув этимологик луғати”, “Ўзбек тилининг ўзлашма сўзлар луғати”, “Ўзбек тилининг изоҳли луғати”, “Психология терминларининг русча-ўзбекча изоҳли луғати”, “Педагогикадан қисқача русча-ўзбекча терминология луғати” ва бошқалар.

Олиб борган тахлиларимиз давомида педагогик технологияларни қўллаш механизми асосида таълим тизимида амалий ёндашувни ўрганишда нутқий фаолият турлари – тинглаб тушуниш, гапириш, ўқиш ва ёзиш ривожланиши хақида сўз юритилди ҳамда дарсларни турлий ўйинлар билан олиб бориш натижасида дарсда (фанда) ўзаро ахборот алмашиниш (мулоқотга киришиш) кўникмаси вужудга келиши таъкидланди.

Тахлиларимиз доирасида ишнинг мезони сифатида “Педагогик технологиялар терминлари изоҳли луғат”ининг илк вариантини ёзиш жараёнида бир қанча тадқиқотларни ўрганиб чиқдик. Бу изоҳли луғат ёш педагог кадрларга маҳорат билан дарс олиб боришларида зарур манба бўлиб, ундан педагогик технологияларга қизиқувчилар ҳамда талаба ёшлар фойдаланишлари мумкин.

Шу вақтга қадар педагогик технологияларга доир лексик, методик изоҳли луғат ишлаб чиқилмаган. Бу изоҳли луғат ўқитувчиларга интерфаол ва интеллектуал методлардан фойдаланиб, таълим тизимида самарали дарс олиб боришга кўмаклашади.

Хорижий ҳамда ҳамдўстлик мамлакатларида амалиётга муваффақиятли татбиқ этилаётган таълим-тарбия беришнинг интерфаол ва интеллектуал методлари орқали дарс ўтиш ўз самарасини бермоқда. Бугунги кунда ролли ўйинлар чет тил ўқитиши методикасининг бўғини сифатида тан олмоқда.

“Педагогик технологиялар терминлари изоҳли луғати” мизда бир қанча ролли ўйинлар ёритиб берилган. Бу ролли ўйинлардан дарс жараёнида (турли хил фанларда) қўлланса, талабалар (ўқувчилар) самарали натижага эришишлари мумкин. Мисол тариқасида бир қанча технология ва терминларни намуна шаклида ёритиб берамиз.

Бирор нарса чизиб бер –талабага қоғоз, фломастер бериб, бир нарса чизиб бериш топширилади. Натижани аниқлашда оригиналлик, деталларга, фантазияга, тасаввурнинг бойлигига, нафосатлилигига, вақтга эътибор берилади. Натижа жуда юқори, юқори, ўрта, паст, жуда паст кўринишда баҳоланади.

Менинг ролим ўйини – ўқитувчи иккита талабани доскага чиқаради ва ролли диалог ташкиллаштиришни сўрайди. Бу ҳолатда диалог мавзуси қайси мавзуда

бўлишини ўқитувчи белгилайди. Ўқитувчи биринчи талаба ўзбек, иккинчи талаба француз миллатидан бўлишини ва мавзу Ўзбекистон ва Франциянинг географик жойлашуви, ахолиси, тили, катта шаҳарлари, катта дарёлари ҳақида бўлишини белгилайди.

Натижадаталабаўзининголганбилимларинимустахкамлашгавакўникмалари нишакллантиришгаэришади. Юқоридаги ўйинлардан фойдаланган ҳолда чет тил (француз тили) дарсларини олиб бориш, биринчидан дарснинг қизиқарли кечишини таъминласа, иккинчидан, энг асосийси, талабаларнинг нутқий қўнишка ва малакаларини ошиши орқали бемалол чет тилида коммуникатив алоқага киришишда замин бўлади.

Appa-2 технологияси – кичик гуруҳ 4-5 нафар ўқувчидан ташкил топади. Барча гуруҳ аъзолари ўқув материали юзасидан тузилган ягона топшириқ устида ишлайди. Гуруҳ ичida ўқувчилар топшириқларни қисмларга ажратиб, бўлиб оладилар. Ҳар бир ўқувчи ўзига тегишли қисмини пухта ўзлаштириб “мутахассис”га айланади. Дарс охирида ҳар бир кичикгурӯҳдаги “мутахассис”лар учрашуви шу гуруҳнинг ўзида ўтказилади, яъниянги мавзу материали шу гуруҳнинг ўзида қайта ишланиб, яхлит ҳолатгакелтирилади. Ўқувчилар билими тест саволлари ёрдамида индивидуал тарздаётказилиб, назорат қилинади ва баҳоланади. Гуруҳ аъзоларининг балларижамланади, энг юқори балл тўплаган гуруҳ ғолиб саналади.

Балиқ ови ўйини – ўқувчиларнинг ҳар бири қофозга (қофозлар кутига сифадиган даражада бўлиши керак) ўзларига қизиқарли бўлган биттадан савол ёзадилар. Уни буклаб скрепка билан маҳкамлайдилар, ўқитувчи уни маҳсус кутига йиғиб олади ҳамда саволларни аралаштириб юборади. Ўқувчилар магнит-қармоқ билан биттадан саволни тортиб, унга жавоб берадилар. Қармоқ ипга боғланган магнит бўлиб, қофозга қистирилган скрепка магнитга ёпишиб чиқади. Шу тариқа гуруҳнинг барча аъзоларидан галма – гал ўзлари “овлаган балиқ” саволларига жавоб бериш талаб этилади. Савол-жавобнинг бу усули ўқувчилардаги қизиқиши оширади, тезкорликга ўргатади.

Беш минутлик эссе – (фр:essai таржима, машқ) кичик ҳажмли, эркин баён усулига эга бўлиб, ўрганилаётган муаммо ёки таҳлил қилинаётган масала юзасидан шахсий таассурот, тасавурларни ифодалашга хизмат қиласди. У ўқувчилар томонидан ўрганилган мавзу, муҳокама қилинаётган масала бўйича эркин фикр билдириш, мазмун-моҳиятини қайта баён қилиш имконини беради. Беш минутлик эссени яратишда ўқувчилар мавзу ғояларини умумлаштириш, тизимлаштириш, туркумлаштириш, хулосаларни баён этиш имконига эга бўлади.

Бирор ўйин ўйлаб топ – ўқувчига 5 дақиқа давомида ўйин ўйлаб топиб айтиб бериш топширилади ва қуйидаги мезонлар асосида баҳоланади: 1. ўйиннинг номи, 2. қандай мазмунга эгалиги, 3. нечта ўқувчи қатнашади, 4. ҳар бир кишининг роли, 5. ўйин қандай ўйналади. 6. ўйин қоидалари, 7. ўйин натижалари, 8. Қандай баҳоланади (жамоа, ҳар бир киши ва ҳ.к.). натижаси 10 балл билан баҳоланади.

Демак: Педагогик технологиялар терминлари изоҳли луғатидан дарсларда турли усуллар билан ўқувчига мавзуни етказиб беришда, фанга бўлган қизиқишини ортиришда, гуруҳда дўстона муҳитни яратишда, фикрини оғзаки ва ёзма баён этишда, сўз бойлигини оширишда, дарс фаолиятида педагог ва талаба ўртасидаги муносабатда унумли фойдаланиш мумкин.

Ўқув жараёнида интерфаол педагогик технологияларни қўллаш ва ахборот коммуникацион технологиялардан фойдаланиш бугунги кун педагогларининг

диққат марказида турган бош масалалардан биридир. Чунки, янги давр таълим жараёни ўқитувчидан инновацион педагогик технологиялар билан бир қаторда ахборот коммуникацион воситаларидан фойдаланиш кўникма ва малакаларини пухта эгаллаш зарурлигини тақозо этади.

Тахлиларимиздан келиб чиқиб қўйидаги тавсиялар ишлаб чиқилди:

1. Замонавий чет тил ўқитувчиси ўз фанини аъло даражада билиши, педагогик қобилияtlарини тўла намоён эта олиш;

2. Замонавий педагогик технологиялар ва интерфаол таълим методларини моҳирона қўллай олиш;

3. Чет тил ўқитувчисининг қучли билим, кўникма, малака ва маҳоратга эга бўлиш;

4. Олий таълим муассасалари талабаларида ПТлардан фойдаланиш шартшароитларини яратиш;

5. ПТлар асосида яратилган изоҳли луғат янги ёш педагог кадрлар илмий салоҳиятини ошириш;

6. Дарсда қўлланиладиган ҳар бир усул, ҳар бир восита (кўргазмали қурол, тарқатма материал, видео-аудио ва мультимедия воситалари, турли слайдлар ва ҳ.к.) талабани фанни чуқурроқ англашга, тилни пухта ўрганиш, эшлиши, кўриш каналлари орқали ахборот қабулини кучайтириш, оғзаки нутқини ўстириш, фикрлаш доираси ва дунёқарашини кенгайтириш, ватанпарварлик туйғусини шакллантириш билан бир қаторда ўзга халқлар ва миллатларни ҳурмат қилиш, турли миллатлар маданиятини ўрганиш, тилларни ўрганишга қизиқиш уйғотиш, иштиёқини кучайтириш, мулоқот маданиятини ривожлантириш, тинглаш малакаларини шакллантиришга хизмат қилса таълим самарадорлигига эришиш;

7. Талабаларда ПТларга бўлган маданиятни ривожлантирища олий таълим муассасалари ўқув юртларида ўқитиладиган чет тил (инглиз, француз, немис, испан ва ҳ.к.) фанлари интеграциясини кучайтиришга эришишdir.

Олий таълимда чет тил фанларини ўқитиши жараёнини такомиллаштириш мақсадида виртуал лабораториялар ташкил этиш орқали талаба – педагог ҳамкорлигининг ахборот технологияларга асосланган тизимини яратишдан иборатdir.

Интерактив методларга асосланган мультимедия технологиясидан Интернет орқали фойдаланиш, ҳамда келтирилган барча методик тавсияларга қўшимча қилган ҳолда инновацион таълим жараёнида интерфаол усуллар билан бир қаторда АКТдан ҳам ўз ўрнида фойдаланилса, талабаларнинг тилни ўрганиш имкониятлари янада кенгаяди.

Н.И. Гез, М.В. Ляховицкий, А.А. Миролюбовларнинг тадқиқотларини илмий таҳлил қилиб, турли босқичларда талабаларга чет тилни компьютер орқали ўргатиши технологиялари ишлаб чиқилган. Бунда талабаларга талаффузни ўргатиши учун маҳсус дастурланган компьютер хоналарини ҳам мисол қилиб ўтиш мумкин. Айнан талаб доирасида замонавий смартфонларда ҳам лектрон луғатлардан фойдаланиш бугунги кунда авж олган. **Маслан:** бошқарувчи орган – ўқитувчи, китоб, машина тушунилади. Бошқарилувчи орган эса талабалардир. Ахборотнинг ўқитувчидан талабаларга узатилиши. Тил ўрганиш ва ўргатиши шундай мураккаб жараёнки, талаба ва ўқитувчи ўзаро ҳамкорликда ишламасалар, дарсда самарали натижага эриша олмайдилар.

Француз луғатшуноси Ален Рей айтганидек, “Замонавий цивилизация луғат цивилизациясидир. Луғатлар сизга сўзнинг тарихини кузатиш, унинг маъно-

ларининг ривожланиш кетма-кетлигини белгилаш, улар орасидаги мавжуд муносабатларни англаш имконини беради”.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Рахматуллаев Ш. Ўзбек тилининг ўқув этимологик луғати. – Т.: Ўниверситет, 2000. – Б 120.
2. Мадвалиев А. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. Т.: Ўзбекистон, 2006-2008. – Б. 410-520.
3. Турғунов Қ. Психология терминларининг русча-ўзбекча изоҳли луғати. – Т.: Ўқитувчи, 1975. – С. 65.
4. Байбурова Ш., Таканаев Н. Педагогикадан қисқача русча-ўзбекча терминология луғати. – Т.: Ўрта ва Олий мактаб нашриёти, 1963. – Б. 150.
5. Н.И. Гез, М.В. Ляковицкая, А.А. Миролюбов. Методика обучения иностранном языкам в средней школе. Учебник. – М.: Высш. школа, 1982. – С. 373.
6. Alain Rey <https://autodidacteblog.wordpress.com/2016/11/15/alain-rey-et-le-dictionnaire-historique-de-la-langue-francaise>.